

-
2. Грубінко В.В., Гуменюк Г.Б., Волік О.В. [та ін.] Екосистема зарегульованої водойми в умовах урбонавантаження: на прикладі Тернопільського водосховища / за ред. В.В. Грубінка. Тернопіль: Вектор, 2013. – 201 с.
 3. Грубінко В. В. Комплексна Програма розвитку водосховища «Тернопільський став» на 2017-2019 рр. Тернопіль, 2016. – 12 с.
 4. Екологічні наслідки зарегулювання водостоку / Редактор-упорядник В.В.Грубінко. – Тернопіль: вид. відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2017. – 68 с.
 5. Моніторинг скидів забруднюючих речовин в Тернопільське водосховище дощовим колектором ВАТ „ТКЗ” у с. Біла Тернопільського району і р.Рудка (закритий колектор по вул. Крушельницької) в м.Тернополі за період спостереження/ВАТ «Тернопільводпроект». Фондові матеріали, 2008. – 22 с.
 6. Царик Л. Геоекологічні параметри навколишнього середовища міста Тернополя /Л.Царик, П.Царик, Л.Янковська, І.Кузик // Наукові записки ТНПУ. Серія: географія. – Тернопіль: СМП «Тайп», 2019, №1– С. 198-210.
 7. Стаття: «У Тернопільському ставі виявили корисну водорість і багато молюсків». [Електронний ресурс]. Режим доступу - <https://realno.te.ua/novyny/>

Олександр ПАХОМОВ, студент групи Е-42
Науковий керівник: **д.г.н., проф. Царик Л.П.**

СТРУКТУРА ЗЕМЕЛЬНИХ УГІДЬ ЗБАРАЗЬКОГО РАЙОНУ ТА МІСТА ЗБАРАЖА

Збараський район розташований у північно-східній частині області, межує з Тернопільським, Лановецьким, Шумським, Кременецьким, Зборівським та Підволочиським районами. Відстань до обласного центру — 22 км. Через район у напрямку Києва проходить автомагістраль загальнодержавного значення. Збараський район розташований на Волино-Подільській височині. У південній його частині — Товтровий кряж (гори Медобори). Медобори (Подільські Товтри) —

сильно розчленовані, скелясті вапнякові пасма. Частина єдиного у світі горбистого кряжу Товтри, що з'явився не внаслідок тектонічних процесів, а утворений живими організмами. Це унікальне геологічне утворення з неповторними ландшафтами. За багатство медоносних рослин народ назвав Товтри (у межах України) Медоборами. Найвища точка — гора Зубова біля села Доброводи (432 м). Головні річки: Гнізна, Гніздечна (притоки Серету), Горинь (притока Прип'яті), Жирак (притока Горині). На річках розташовано 23 ставки для риборозведення та рекреації.

Районний центр — місто Збараж — славиться старим замком-музеєм, а також пам'ятками сакральної архітектури. Природа тут також варта уваги — тутешні горби, печера, грот, міський став, парк.

Загальна площа земельних угідь – 86,3 тис. га, з них: 72,7 тис. га або 82% відносяться до сільськогосподарських угідь. Із загальної земельної площі рілля займає 61877.1 га або 71,7%, багаторічні насадження – 1553 га або 1,8%, сіножаті – 1554 га або 1,8% та пасовища – 6558 га або 7,6%. Ліси та інші лісовкриті площі займають 7853 га, забудовані землі - 4048 га, відкриті заболочені землі - 348 га. Відкриті землі без рослинного покриву, або з незначним рослинним покривом - 753 га, землі під водою - 571 га [3].

В місті Збараж загальна площа земель – 1000 га, з них 644 га відносяться до сільськогосподарських угідь, рілля - 502 га, багаторічні насадження - 82 га, сіножаті - 34 га, пасовища - 14 га, ліси та інші лісовкриті площі - 20,5 га, забудовані землі - 309 га, землі під водою - 25 га [4].

Як ми можемо бачити антропогенних угідь значно більше, ніж природніх, як в районі, так і в самому місті. Отже можна сказати, що земельний фонд переважної частини території району зазнає надмірного антропогенного впливу, який виражається в перевищенні допустимих показників його сільськогосподарської освоєності та незбалансованості структури земельних угідь. Стан земельних ресурсів близький до критичного. Серед земель найбільшу територію займають

землі сільськогосподарського призначення, 71 % з яких є ріллею (рис.1).

Рис.1. Структура земельних угідь Збарзького району

У місті Збаражі тільки 19% земельних угідь належать до природних, хоча згідно норм озеленення ДБН їх мало б бути не менше 40% (рис.2).

Порушення екологічно-допустимих співвідношень площ ріллі, природних кормових і лісових угідь негативно відбилося на стійкості агроландшафтів. Частка орних земель істотно переважає допустимі норми, частки сіножатей і пасовищ значно поступаються встановленим нормам, лісових угідь також недостатньо. В результаті на значній частині території поширені процеси деградації земель, серед яких найбільш масштабними є ерозія.

Законом України «Про Основні засади (Стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» визначено стратегічні цілі управління природокористуванням та охорони навколишнього природного середовища, серед яких одним з основних є припинення втрат ландшафтного різноманіття та забезпечення екологічно збалансованого природокористування.

Рис.2. Структура земельних угідь м. Збаража

Оптимізація землекористування територіальних утворень в цій ситуації може бути виконана з пріоритетним урахуванням екологічних чинників. При екологічній оптимізації, на базі критеріїв деградованості слід в обов'язковому порядку передбачити вилучення з інтенсивного використання землі, які за своїми модальними властивостями не можуть забезпечувати стійкість агроєкосистем.

Раціональне природокористування починається з організації території – створення оптимізованого агроландшафту з екологічно та економічно обґрунтованим і доцільним співвідношенням сільськогосподарських угідь, лісових насаджень, земель захисного та природоохоронного призначення [1].

Район належить до територій з високим рівнем розораності земель. Частка орних земель у структурі сільськогосподарських угідь становить близько 86,5% (в 1989 році була 93,6%). Вона є однією з найбільших в області. З екологічної точки зору велика розораність призводить до інтенсивного процесу водної ерозії. Внаслідок цих факторів та порушень правил агротехніки обробітку ґрунту (оранки, культивування, посіву вздовж схилу оранки без захисної зони до країв обриву), починаються нові процеси яроутворення.

В значній мірі ерозійним процесам сприяє розорювання берегів річок і водоймищ.

В середньому в річки і ставки з 1 га щорічно зноситься 26 тон родючого верхнього шару ґрунту. В місцях, де просапні культури вирощуються на схилах, лише за одну зливу потрапляє у водойми до 200 тон ґрунту з гектара.

Отже, деградація, нераціональне використання ґрунтів і земель – процес, що самопосилюється. Він призводить до погіршення всього природного середовища.

В Збарзькому районі виявлено 10801 га еродованих земель, які підлягають залуженню, що становить 21% ріллі. Це горбогірні території товтровоного пасма, схили річкових долин тощо. Їх залуження дасть змогу зменшити ерозійні процеси ґрунту і зберегти його для наступних поколінь.

Раціональне природокористування починається з організації території – створення оптимізованого агроландшафту з екологічно та економічно обґрунтованим і доцільним співвідношенням сільськогосподарських угідь, лісових насаджень, земель захисного та природоохоронного призначення. У Збарзькому районі це співвідношення істотно відрізняється від обґрунтованих норм.

Проблему оптимізації використання земель слід розглядати під кутом зору ієрархічної взаємопідпорядкованості територіальних утворень, для яких встановлюються показники оптимальних співвідношень угідь. Зрозуміло, що єдине таке співвідношення, стандартне для всіх без виключення територій, особливо беручи до уваги величезне розмаїття природних умов України, позбавлено фізичного змісту. Тому визначення згаданих показників повинно здійснюватися диференційовано по відповідних таксонах поділу території України з послідовним переходом від вищих одиниць до підпорядкованих, з урахуванням положень статті 179 Земельного кодексу України, де йдеться про природно-сільськогосподарське районування, що, зокрема, визначене як територіальна основа для вирішення питань використання та охорони земель [2].

За роки незалежності в Україні сформована досить розгалужена нормативно-правова база щодо використання та

охорони природних ресурсів і, в тому числі, земель. Водночас залишається відкритим питання розробки нормативів оптимального співвідношення земельних угідь, які відповідно до статті 30 Закону України «Про охорону земель» встановлюються для запобігання надмірному антропогенному впливу на них, у тому числі надмірній розораності сільськогосподарських угідь.

Екологічну складову оптимізації землекористування можна визначити як усвідомлену необхідність збереження і розумного використання землі як основного природного ресурсу та базисного компонента довкілля. Головними шляхами досягнення її цілей є мінімізація (у т.ч. через нормування) антропогенного навантаження на землі, а також збереження, відновлення та розширення територій із природними біоценотичними комплексами.

Визначаючи економічну оптимальність землекористування, слід виходити з постулату: економічна доцільність зумовлюється екологічною допустимістю. Нехтування цим правилом призведе до економічних втрат, оскільки можливий короткочасний економічний ефект, що буде отриманий без урахування екологічних вимог, супроводжуватиметься деградаційними явищами, які відіб'ються на продуктивності земель. З урахуванням цього економічна оптимальність землекористування може бути охарактеризована, перш за все, через систему корпоративних інтересів сільськогосподарських товаровиробників, що експлуатують земельні ресурси як засіб виробництва, а також виходячи з потреб у земельних ресурсах інших категорій земель за цільовим призначенням.

Система заходів з оптимізації землекористування передбачає скоротити в середньому на 20,0% скорочення орних земель за рахунок вилучення з орного клину сильноеродованих та малопродуктивних земель, які приурочені до схилових місцевостей річкових басейнів, товтрового пасма. Водночас частина цих земель з крутизною схилу більше 7⁰ рекомендується під заліснення, що сприятиме зростанню лісистості території в середньому на 5-7%. Інша частина вилучених орних земель з

крутизною схилів менше 7⁰ підлягатиме закладанню садів (3%) та залуженню, що дасть можливість довести частку пасовищ і сіножатей до 12-14 %. Проведення таких оптимізаційних заходів сприятиме зростанню частки земель під природними екостабілізаційними угіддями з 21% до 32-34%. Цього звичайно недостатньо для оптимального землекористування, однак на першому етапі досягнення таких оптимізаційних показників було б неабияким позитивом.

Розрахована оптимальна структура землекористування для території Збарзького району передбачає скорочення орних земель на 25%, зростання частки пасовищ і сіножатей на 14%, лісів – на 11%, що дало б змогу довести частку природних угідь до 48% [5].

Література:

1. Закон України «Про Основні засади (Стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року/zakon.rada.gov.ua
2. Земельний кодекс України / zakon.rada.gov.ua
3. Форма державної статистичної звітності № 6-зем Збарзького району
4. Форма державної статистичної звітності № 6-зем м. Збаража
5. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку регіональних природоохоронних систем (концептуальні підходи, практична реалізація). – Тернопіль: редакційно-видавничий відділ ТНПУ, 2009. – 320 с.

Вселина Вовк, студентки групи зЕ-42
науковий керівник: **к. біол. н., доц. Лісова Н. О.**

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКОЛОГІЧНОЇ СИТУАЦІЇ В БРОДІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ